

Nəcəf Müseyibli

(AMEA Arxeolojiya və Etnoqrafiya İnstitutu)

XOCALI-GƏDƏBƏY MƏDƏNİYYƏTİNƏ AİD XUNAN YAŞAYIŞ YERİ

Açar sözlər: *Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti, son tunc dövrü, təsərrüfat küpləri, saxsı qablar, arzaq anbarı*

Azərbaycan Respublikası ərazisində Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft və Cənubi Qafqaz (CQ) qaz kəmərlərinin tikintisi layihəsi çərçivəsində 2002-2005-ci illərdə aparılmış arxeoloji qazıntılar Azərbaycanın arxeoloji abidələrinin tədqiqində mühüm bir mərhələni təşkil edir. Kəmərlərin dəhlizində tədqiq edilmiş abidələrin sırasında tunc dövrünün sonu-dəmir dövrünün əvvəlinə aid Xocalı-Gədəbəy arxeoloji mədəniyyəti abidələri say etibarilə üstünlük təşkil edir. Xocalı-Gədəbəy arxeoloji mədəniyyəti e.ə. II minilliyin ikinci yarısında-I minilliyin ilk əsrlərində Cənubi Qafqazın mərkəzi vilayətlərində – Azərbaycanın Qarabağ, Gəncə-Qazax, Mingəçevir və ətraf ərazilərində, Gürcüstanın şərqi bölgəsində, indiki Ermənistanın şimalında, Göyçə (Sevan) gölü hövzəsində yayılmışdır. Kəmərlərin dəhlizində bu mədəniyyətə aid 200-dən artıq qəbir abidəsi və bir neçə yaşayış yeri qazılaraq tədqiq edilmişdir.

Bu abidələrdən biri Azərbaycanın qərbində, Tovuz rayonu ərazisində, BTC marşrutunun 380-ci km-də yerləşən Xunan yaşayış yeridir.

Haqqında bəhs edilən arxeoloji abidə Tovuz rayonu ərazisində, rayon mərkəzindən təqribən 3 km şimalda, yerli əhalinin Xunan adlandırdığı düzənlik ərazidə yerləşir. Bura məhsuldar, münbit, qara torpaqdan ibarət əkin sahələridir. Bu ərazidə qədim yaşayış məskəni olması barədə əvvəllər heç bir məlumat yox idi. Görünür abidənin yerüstü əlamətləri əkin işləri ilə əlaqədar torpaq düzənlənməsi işləri zamanı silinmişdir və sonradan arxeoloji qazıntı nəticəsində də məlum olduğu kimi abidənin mədəni təbəqəsi kənardan buraya verilmiş əlavə torpaq qatının altında qalmışdır.

BTC kəməri üçün xəndək qazılarkən iri həcmli təsərrüfat küplərinin aşkar edildiyi bu sa-

hə arxeoloji abidə kimi 2004-cü ilin avqust ayında nəzarətçi arxeoloq tərəfindən qeydə alınmış və sentyabr ayında xəndəyin cənub tərəfində kiçik həcmli arxeoloji qazıntı işləri aparılmışdır. Qazıntı zamanı iri həcmli təsərrüfat küpləri aşkar edilmişdir. Nəticədə məlum olmuşdur ki, bu sahə böyük bir qədim yaşayış məskəninə ərzaq saxlanılan anbardır. Burada həmçinin kiçik həcmli qabların fraqmentləri tapılıb.

Qeyd edilən iri həcmli təsərrüfat küpləri BTC boru kəmərinin mərkəzi xəttindən 1,5-2 m məsafədə xəndəyin sol tərəfində aşkar edildiyindən burada geniş miqyaslı arxeoloji qazıntı işlərinin aparılması nəzərdə tutulmurdu. Məqsəd xəndək qazan maşının 1,5 m dərinlikdə zədələdiyi təsərrüfat küplərinin təhlükəsiz qaydada qazılıb çıxarılması idi.

Tikinti işləri ilə əlaqədar küplərin ətrafındakı torpağın bir neçə dəfə dəyişikliyi məruz qalması və s. səbəblərdən burada mədəni təbəqənin bütün xüsusiyyətlərini izləmək mümkün olmamışdır. Lakin bununla yanaşı bəzi məqamlara aydınlıq gətirilmişdir. Belə ki, müəyyən edilmişdir ki, küplər 50-60 sm materikdə, yuxarı hissələri isə mədəni təbəqədə qazılmış quyularda basdırılmışdır. Küplərin üstü çox güman ki, maili istiqamətli, ağacdan qurulmuş damla örtülmüşdür. Bu damın yanın kömürlənmiş 6-7 sm qalınlığındakı qalıq qazıntının divarında müşahidə edilirdi. Küplərin oturaçaqlarının yerləşdiyi 2 - 2,2 m dərinlik çınqıl qatışıq torpaqdan ibarət idi.

Küplərin götürülməsi məqsədi ilə 4,2 x 2,6 m ölçüdə müəyyən edilmiş qazıntı sahəsindən 6 ədəd iri həcmli təsərrüfat küpləri, onların aralarındakı sahələrdə və bəzilərinin içərisində kiçik həcmli məişət keramikasının fraqmentləri aşkar edildi. Həmin keramika fraqmentləri qara rəng-

də bəşirilmiş, səthi çox zaman yaxşı cilalanmış kasa, küpə və s. tipli qablara məxsusdur.

Küplərin içərisində və ətrafında yanib kömürlənmiş ağac qalıqlarının aşkar edilməsi, qazıntı divarındakı yanacaq izləri burada güclü yanğının olduğunu və həmin yanğından sonra buranın sakinləri tərəfindən tərk edildiyini ehtimal etməyə əsas verir.

Küplərdən yalnız ikisi bu və ya digər dərəcədə nisbətən yaxşı mühafizə olunmuşdur (Şəkil 1). Digər dörd ədəd küpün yuxarı hissələri parçalanmış vəziyyətdə idi. Lakin salamat qalmış əvvəlki 2 küp də götürülən zaman əvvəllər üstəki torpaqın ağırlığından çatlamaq hissələrdən parçalandı. Bu küplərin tez dağılmasının səbəbi onların gilinin tərkibinin iri qum, xırda daş və s. qatışıqlarla zəngin olması, onların zəif bəşirilməsi və nəhayət uzun müddət yüksək rütubətli torpaqda qalmasıdır. Torpaqdan təmizlənmiş altı ədəd küp götürüldükdən sonra əkin sahəsinə doğru qazıntı divarında daha iki ədəd belə küp görüldü. Lakin onlar kəmərlərin dəhlizindən keçəndə yerləşdiklərinə görə və hazırda torpaqdan çıxarılanlarda dağılıqlarını nəzərə alaraq gələcəkdə daha əlverişli şəraitdə arxeoloji qazıntıların aparılması məqsədi ilə bu küplərin üstü torpaqla örtüldü.

Küplərin hamısı forma etibarilə eyniyyət təşkil edirlər. Onlar qalın ağzı kənarına, olduqca qısa boğaza və dar oturaçağa malikdirlər. Küplərin oturaçaqlarının həddən artıq kiçik diametrlili olması onunla izah edilir ki, onlar müəyyən yerdə basdırılıb və torpənməz qaldırılıb. Küplərin çiyin hissəsini üzərində sünbülvari naqışlar olan 4,5 sm qalınlığında qabarıq kəmərdə dövrəlayır. Çox güman ki, küplərin çiyindəki bu kəmərvari naqışlara qədərki hissəsi torpağa basdırılmışdır. Qablardan dördü daha çox parçalandığından onların ölçülərini götürmək mümkün olmadı. Nisbətən salamat qalmış iki küpün (1 və 3 N-li küplər) ölçülərini qeydiyyatla almaq mümkün olmuşdur. Onların hündürlüyü 128-137 sm, diametri isə 116-120 sm olmuşdur.

Göründüyü kimi küplərin bir sıra göstəriciləri eynidir. Çox güman ki, bu oxşarlıq küplərin bir usta tərəfindən eyni məqsədlə hazırlanması ilə əlaqədardır.

İri həcmli təsərrüfat küplərinin Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutuna göndərilməsi ilə bağlı dağılma təhlükəsi olduğundan onlar To-

vuz rayon Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinə təhvil verilmişdir.

Qazıntı zamanı qeyd edilən iri küplərdən əlavə kiçik ölçülü saxsı qabların fraqmentləri də aşkar edilmişdir.

Xunan yaşayış yerinin keramika məmulatı müxtəlif tiplidir. Eyni zamanda bu saxsı qablar rənginə, ölçüsünə və ornamentlərinə görə də fərqlənirlər. Toplanmış fraqmentlər əsasən küp/küpe tipli qabların müxtəlif qruplarıdır. Bunlar başlıca olaraq ağzı kənarının tərtibatı ilə seçilən qruplardır.

Birinci qrup küplər dar ağzılı, qabarıq gövdəli tünd boz və qara rəngli qablardır. Bu küplərin/küplərin qalınlığıdır. Ağzı kənarının üstü düz və hamarlıdır. Qum qatışıqlı gildən əldə hazırlanmışlar (Şəkil 2, № 1, 2).

İkinci qrup küplər tünd boz-qonur və qara rənglidirlər. Bu qablar qum qatışıqlı gildən dulus çarxında formalaşdırılıblar. Qabların daxili və xarici səthində çarxda formalaşdırmanın izləri saxlanmışdır. Bu küplərin ağzı kənarı xaricə qabarıqdır. Onlardan birinin xaricə qabarıq ağzı kənarının aşağısı düz kəsilmişdir (Şəkil 2, №3). Digərinin ağzı kənarının sonluğu aşağı "sallanmışdır". Qara rəngli bu qabın çiyin hissəsini paralel-dalgavari kəsmə xətlər əhatəlayır. (Şəkil 2, № 4). Üçüncü qabın ağzı kənarının üstü zəif batıqdır (Şəkil 2, № 5).

Üçüncü qrupa aid küp nazik divarlı olub qonur rənglidir. Qum qatışıqlı gildən dulus çarxında hazırlanmış bu küpə geniş ağzılıdır. Daxili səthində sonradan baş verməmiş yanacaq köküntüsü qalmışdır. Qabın ağzı kənarının xaricədən yastı səthində soliqəz şəkildə paralel-dalgavari kəsmə xətlər çəkilmişdir. Ağzı kənarının daxili səthi batıq – kanalvari hazırlanıb. Çiyin hissəsi çəpənə vurulmuş uzunsov batıqlarla əhatələnib (Şəkil 2, № 6).

Dördüncü qrupa aid küpə boz rənglidir. Qum qatışıqlı gildən dulus çarxında hazırlanıb. Ağzı kənarı sonluğa doğru nazikləşir (Şəkil 2, №7).

Qazan/çölmək tipli qablardan bir fraqment aşkar edilmişdir. Qara rəngli bu qab geniş ağzılı olub qabarıq gövdəlidir. Xaricə meyilli ağzı kənarının daxili səthini kanalvari xətt əhatəlayır. Qabın xarici səthində ağzı kənarı ilə çiyin hissəsini yastı-silindrik şəkili enli boğaz ayırır. Çiyinin yuxarı hissəsini uzunsov batıqlar döv-

rəlayır. Qab qum qatışıqlı gildən dulus çarxında hazırlanıb (Şəkil 2, № 8).

Kasa tipli bir qab fraqmenti diqqəti cəlb edir. Qara rəngli bu kasa dulus çarxında təmiz gildən çox solıqlı hazırlanıb. "S" profilli, nazik divarlı bu qabın xarici səthi və ağzı kənarı xaricə meyillidir. Çiyin hissəsini kəsmə xətt əhatəlayır (Şəkil 3, № 1). Saliqlı hazırlanması, yüksək səviyyədə cilalanması və tünd qara rəngi ilə toplanmış digər keramika məmulatından kəskin fərqlənir.

Kuzə tipli qablardan iki fraqment aşkar edilmişdir (Şəkil 3, № 2, 3). Tünd boz rəngli bu qablar təmiz gildən əldə lent (bad) üsulu ilə səliqlə hazırlanmışdır. Məhz bu səbəbdən bu qabların dar, uzun boğazlarının daxili səthi qabarıq-dalgalıdır. Ağzı kənarları xaricə düz açılmışdır. Qabların xarici səthi cilalanmışdır. Onlardan birinin çiyin hissəsini kəsmə paralel xətlər əhatəlayır. Bu xətlərdən aşağıda içəriş çərtlərlə doldurulmuş üçbucaqlar çəkilmişdir (Şəkil 3, № 2).

Xunan yaşayış yerinin saxsı qablarının çiyin və gövdə hissələri bir qayda olaraq batıq zolaqlar, üçbucaqlar, üzəri çərtlərlə və çəpənə kəsmə xətlərlə bəzədilmiş qabarıq kəmərvari zolaqlarla naqışlanmışdır (Şəkil 3, № 4-8).

Böyük bir yaşayış yeri olan Xunan abidasinin yalnız kiçik bir hissəsindən kəmərlərin marşrutu keçmişdir. Burada iri təsərrüfat küplərinin bir neçəsinin (6 ədəd) birgə aşkar edilməsi həmin sahənin böyük bir yaşayış məskəninə ərəzə anbarı olmasını göstərir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi küplərin yerləşdiyi bu sahə daha böyükdür, lakin bütün küplərin qazılıb götürülməsi texniki baxımdan mümkün olmadı. Küplərin yerləşdiyi sahədə mədəni təbəqənin 2 metrə yaxın olması da burada yaşayışın bir neçə əsr davam etdiyinə dəlalət edir. Bundan əlavə, küplərin hamısı eyni dərəcədə basdırılmamışdır. Məsəl üçün, 2 N-li küpün oturaçağı 1 və 3 N-li küplərin gövdəsi ilə eyni səviyyədədir. Belə bir vəziyyət 2 N-li küpün buraya 1 və 3 N-li küplərdən daha sonralar basdırıldığını və bu abidədən iki mərhələ istifadə olunduğunu göstərir.

Xunan yaşayış yerinin keramika məmulatının analogiyaları Mingqəveirin (9, c. 85-87) Xocalı-Gəddəby mədəniyyətinə aid yaşayış yerindən məlumdur.

Xunan abidasinin yerləşdiyi ərazinin də daxil olduğu Gəncə-Qaxaz bölgəsində son tunc-ilk dəmir dövrünə aid Babadərvəş (2), Sarıtopa (8), Sarıtopa (5; 6), Yastıtopa (7) və s. yaşayış məskənlərində Xunan küpləri və digər saxsı qabları ilə eyniyyət təşkil edən keramika məmulatı aşkar edilmişdir.

BTC və CQ kəmərləri dəhlizinin 355-ci km-də, Şəmkir rayonunda 2003-cü ildə qazılmış, Xunan abidası ilə həmdövr olan Zəyənçay qədim yaşayış məskənində aşkar edilmiş təsərrüfat küpləri Xunan küpləri ilə eyniyyət təşkil edir. Bundan əlavə, BTC və CQBK ilə bağlı arxeoloji proqramın 2-ci mərhələsinin reallaşması ilə əlaqədar 2002-ci ildə yenə də Zəyənçay yaşayış yerində qazılmış 7 N-li surtda da Xunan küplərinin analoqu olan təsərrüfat küpü aşkar edilmişdir. Hissələrə parçalanmış vəziyyətdə aşkar edilmiş bu küpün hündürlüyü təqribən 130 sm olmuşdur (3, s. 11). Yuxarıda qeyd edildiyi kimi Xunan küplərinin çiyin hissəsini əhatəleyen qabarıq kəmərin üstü sünbülvari ornamentlə naqışlanmışdır. Zəyənçay küpünün çiyinini dövrələyən kəmərin üstü isə dalgavari xətlə bəzədilmişdir. Xunan və Zəyənçay küplərinin biri birləşən fərqləndirən, cəmi olar ki, yeganə amil məhz bu naqış komponentlərinin müxtəlifliyidir. Zəyənçay yaşayış yerinin nekropolundan (4) Xunan keramikasının çoxsaylı analogiyaları məlumdur.

Xunan yaşayış yerindəki anbarın analoqu daha böyük ölçüdə Qəbələ rayonunda aşkar edilmişdir. Burada antik Qəbələnin qazıntıları zamanı alt qatlarda e.ə. I minilliyin əvvəllərinə aid mədəni təbəqədə şaquli basdırılmış onlarla təsərrüfat küpünün yerləri və qalıqları aşkar edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, burada iri ərəzə anbar yerləşmişdir (1).

Har iki abidə Şimali Azərbaycanca e.ə. II min. ikinci yarısında-İ. min. əvvəllərində sınıflı cəmiyyətin, erkən dövrlərdə qurulumların mövcudluğunu söyləməyə əsas verir.

Xunan küplərindən birinin içərisindən götürülmüş ağac kömürünün radiokarbon analizi e.ə. XV əsrin sonu-XIII əsrləri göstərmişdir (Cədvəl bax).

Radiokarbon analizin nəticələri tunc dövrünün sonlarına – e.ə. II minilliyin ikinci yarısına – əhatə edir ki, bu da abidənin keramika məmulatına əsasən ehtimal edilən kronoloji çərçi-

və üst-üstə düşür. Lakin təəssüf ki, radiokarbon analiz yalnız kiçik bir qazıntı sahəsindən, bir küpün içərisindən götürülmüş kömür əsasında aparılmışdır. Bu analiz nəticəsində göstərilən rəqəmlər isə yalnız XV əsrin sonu - XIII əsləri əhatə edir. Halbuki abidənin keramik məmulatı burada həyatın daha uzun müddətli olduğunu, e.ə. XII-XI əsrlərədək davam etdiyini ehtimal etməyə imkan verir. Qeyd etmək lazımdır ki, Xunan yaşayış yerindən cəmi 2 km şərqdə, kəmərlərin marşrutunun 378-ci km-də son tunc - ilk dəmir dövrü Tovuzçay nekropolu qazılmışdır. Həmin nekropol çox böyük ehtimalla məhz Xunan yaşayış məskəninə qədər sakinlərinə məxsusdur. Tovuzçay nekropolunun bir neçə qəbrindən götürülmüş sümüklərin eyni laboratoriyada aparılmış analizləri Xunan abidəsinin radiokarbon analizinə yaxın nəticələr versə də onların bəziləri hələ də sonrakı əsrləri - e.ə. X-IX əsrləri də göstərirlər. Ola bilsin ki, gələcəkdə Xunan yaşayış məskənində aparılacaq geniş miqyaslı qazıntılar burada yaşayışın e.ə. X-IX əsrlərədək davam etdiyini maddi faktlarla sübuta yetirəcəkdir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, Xunan abidəsi üzrə aparılan radiokarbon analiz nəticələri Xocalı-Gədəbəy mədəniyyətinin başlanğıc mərhələsinin xronologiyasını müəyyənləşdirmək üçün əhəmiyyətlidir. Belə ki, bu vaxtdakı Xunan keramikası ilə eyni olan saxsı qabların aşkar edildiyi abidələr ənənəvi olaraq e.ə. XII-XI əsrlərə aid edilirdi. Xunan abidəsi üzrə radiokarbon analiz bu mədəniyyətin daha qədim dövrdən - e.ə. XV əsrin sonu - XIV əsrin əvvəllərindən başladığını təsdiq etməyə imkan verir. Həmin dövr orta və son tunc dövrlərinin qovşağını əhatə edir ki, bu da öz növbəsində hər iki mərhələ arasında irsi bağlılığı göstərir və bu problemin tədqiqi üçün əhəmiyyətlidir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi Xunan qədim yaşayış məskəninin üst qatları əkin işləri ilə əlaqədar olaraq tamamilə dağıdılmışdır. Aparılan arxeoloji qazıntı kiçik bir hissəni əhatə etdiyini

dən buradan aşkar edilən əzsaylı materiallar əsasında abidə haqqında ətraflı fikir yürütmək mümkün deyildir. Burada yaşayış yerinin ümumi sahəsinin, tikili qalıqlarının, digər maddi mədəniyyət nümunələrinin aşkara çıxarılması, stratifikasiyanın müəyyən edilməsi, bu abidənin Tovuzçay nekropoluna hansı dərəcədə aidiyyəti və s. məsələlərin həll edilməsi üçün geniş miqyaslı arxeoloji qazıntılara ehtiyac vardır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Babəyev İ. Qəbələ arxeoloji ekspedisiyasının Antik Qəbələ dəstəsinin 2009-cu ildə apardığı çöl tədqiqat işləri haqqında // Azərbaycan arxeoloji tədqiqatlar - 2019. Bakı - 2010.
2. Əliyev V. Bəbərdərvişdə son tunc və ilk dəmir dövrü yaşayış yerləri // Azərbaycanın maddi mədəniyyəti. VIII cild. Bakı - 1976.
3. Müseyibli N. BTC və CQBK marşrutunda aparılan arxeoloji işlərin 2-ci mərhələsinin hesabatı. 2007.
4. Müseyibli N. Zəyəmçay nekropolunda arxeoloji qazıntılar // Azərbaycan arxeologiyası və etnoqrafiyası, 2004, № 2. Bakı - 2005.
5. Nəcəfov Ş. Sarvantəpə yaşayış yerində 2010-cu ildə aparılmış arxeoloji tədqiqatların yekunlarına dair // Azərbaycan arxeoloji tədqiqatlar - 2010. Bakı - 2011.
6. Nəcəfov Ş. Qazax arxeoloji ekspedisiyasının Sarvantəpə yaşayış yerində apardığı arxeoloji tədqiqatlar // Azərbaycan arxeoloji tədqiqatlar - 2011. Bakı - 2012.
7. Nəcəfov Ş., Hacılı Z. Yasıtəpə son tunc-ilk dəmir dövrü yaşayış yerində aparılmış arxeoloji qazıntılarının yekunları // Azərbaycan arxeoloji tədqiqatlar - 2011. Bakı - 2012.
8. Nörimanov İ.H., Xəlilov C.Ə. Sarıtəpə arxeoloji qazıntılarının (1956-cı il) // Azərbaycanın maddi mədəniyyəti. VI cild. Bakı - 1962.
9. Aslanov G.M., Vaidov P.M., İone G.I. Древний Мингечаур. Баку - 1965.

Резюме

Наджаф Мусеблин

Поселение Ходжалы-кедабекской культуры Хунан

Археологические раскопки на территории Азербайджанской Республики, проведенные в 2002-2005 гг в рамках крупных проектов по строительству нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан (БТД) и Южнокавказского газопровода (ЮКГ) составляют важный этап в развитии археологической науки Азербайджана. Значительная часть исследованных памятников по маршруту этих трубопроводов относится к ходжалы-кедабекской культуре, во второй половине II тыс. - в начале I тыс. до н.э., охватывающей центральные области Южного Кавказа - Карабахский, Гянджа-Газахский, Мингячевирский регионы Азербайджана, восточные регионы Грузии, северной части нынешней Армении, в том числе бассейн оз. Гекча (Севан). В рамках указанного проекта раскопаны более 200 погребений и несколько поселений данной культуры.

Один из этих памятников - поселение Хунан, находится в западной части Азербайджана, на территории Товузского района, на 380-м км маршрута БТД.

До начала строительных работ территория использовалась под посевы и информации о наличии здесь археологического объекта не было. В 2004 году, во время рытья траншеи на этом участке поврежден культурный слой, выявлены крупные хозяйственные кувшины и фрагменты других керамических сосудов - кувшины, мисок, горшков, чашек и др.

Для археологических раскопок и извлечения 6 хозяйственных кувшинов (кюпов), разбит участок размером 4,2 x 2,6 м. Все кувшины очень близки по размерам и типологическим особенностям. Несмотря на огромные размеры, эти узкодонные сосуды вертикально вкопаны в грунт.

Аналоги хозяйственных кувшинов и других сосудов Хунан известны из поселений ходжалы-кедабекской культуры Мингячевира, Бабадериши, Сарыгене, Сарвангене, Ястыгене и др.

Подобный Хунанскому продуктовый склад обнаружен во время раскопок городища Кабалы, под слоем античности - в слое начала I тыс. до н.э. Здесь выявлены десятки ям от крупных хозяйственных кувшинов и их обломки.

Оба памятника доказывают, что во второй половине II - начала I тыс. на территории Азербайджана существовали классовое общество и ранние государственные образования.

Результаты радиокarbonных анализов на основе древесного угля из содержимого хозяйственного кувшина указывают на конец XV-XIII тыс. до н.э. (см. табл.). Следует отметить, что эти анализы имеют большое значение для определения раннего возраста ходжалы-кедабекской культуры. Ранее памятники с керамикой, аналогичной Хунанским сосудам, датировались XII-XI веками до н.э. Радиокarbonные анализы по поселению Хунан дают основание отнести начальный этап этой культуры к более раннему периоду.

Ключевые слова: Ходжалы-кедабекская культура, период поздней бронзы, хозяйственные кюпы, керамические сосуды, склад продуктов

Summary

Najaf Museibli

Khunan settlement of Khojaly-Gedabey culture

Archeological excavations carried out in the framework of the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil and South Caucasus gas pipelines construction project in 2002-2005 constitute an important stage in the study of archaeological monuments of Azerbaijan. Among the monuments investigated in the pipeline corridor the monuments of Khojaly-Gedabey archaeological culture dating back to the late Bronze-early Iron Ages are in majority. In the second half of the 2nd millennium - in the first centuries of the 1st millennium Khojaly-Gedabey archaeological culture was spread in the central regions of the South Caucasus - Garabagh, Ganja-Gazakh, Mingachevir and surrounding areas of Azerbaijan, in the eastern part of Georgia, in the north of present-day Armenia, in the basin of Lake Goycha (Sevan). More than 200 grave monuments and several settlements belonging to this culture were excavated and investigated in the pipelines' corridor. One of these monuments is the Khunan residential area located in the western part of Azerbaijan, in the territory of Tovuz district, at 380 km of the BTC pipeline route.

Small-scale archaeological excavations had been carried out in this area in 2004 in order to take these pitchers out, where large-size household pitchers were discovered during the trenching for the BTC pipeline. As a result, it has been discovered that this area is a food storehouse of a large ancient settlement. Fragments of smaller containers were also found here.

From the excavation area of 4.2 x 2.6 m for the removal of pitchers, 6 large-size household pitchers, in some areas and in the areas between them fragments of small-size household ceramic ware were discovered. The ceramic fragments comes from the black, baked, the surface is often well-polished bowl, pitcher, etc. type containers. All pitchers are of the same shape.

They have a thick mouth, a very short neck and a narrow seat. The very small diameter of the pitcher seats is explained by the fact that they are buried somewhere and remain unchanged.

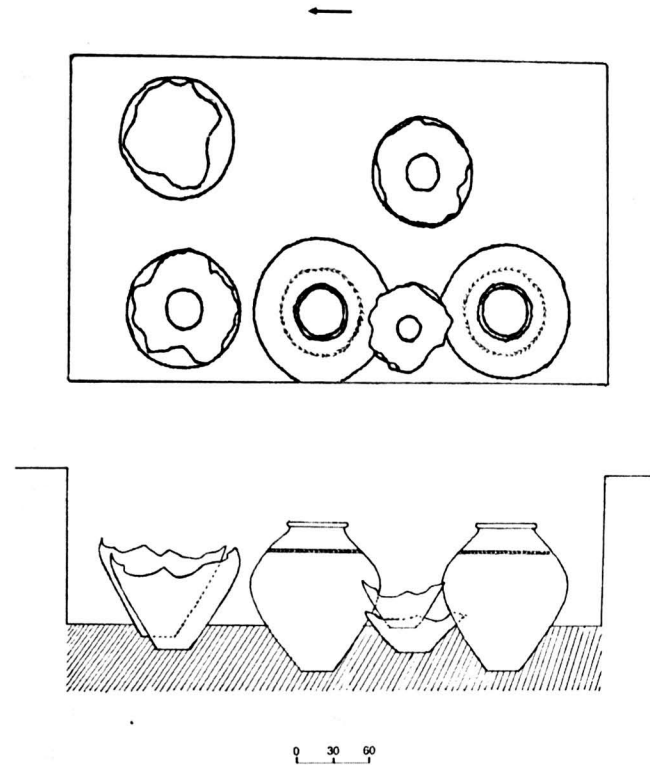
The analogues of the pottery of Khunan settlement are known from the residential place of Mingachevir, belonging to Khojaly-Gedabey culture.

In the Ganja-Gazakh region that includes the area of the Khunan monument as well in late Bronze-early Iron Age Babadavish, Saritepe, Sarvantepe, Yastitepe and other settlements ceramic products that are identical to the Khunan pitchers and other pottery have been found.

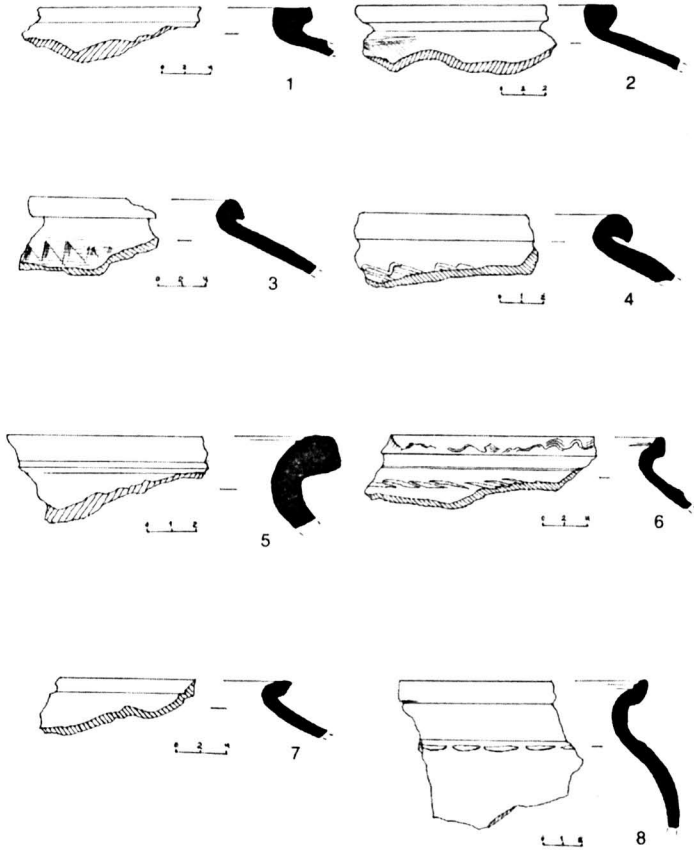
The charcoal radiocarbon analysis taken from one of the Khunan pitchers fixed the end of XV - XIII centuries (see table).

At the same time, it should be noted that the results of the radiocarbon analysis carried out on the Khunan monument are important for determining the chronology of the beginning stage of the Khojaly-Gedabey culture. So far, monuments in which pottery found identical with Khunan ceramics were traditionally attributed to the XII-XI centuries. Radiocarbon analysis on the Khunan monument allows us to confirm that the beginning of this culture goes back to a more ancient period.

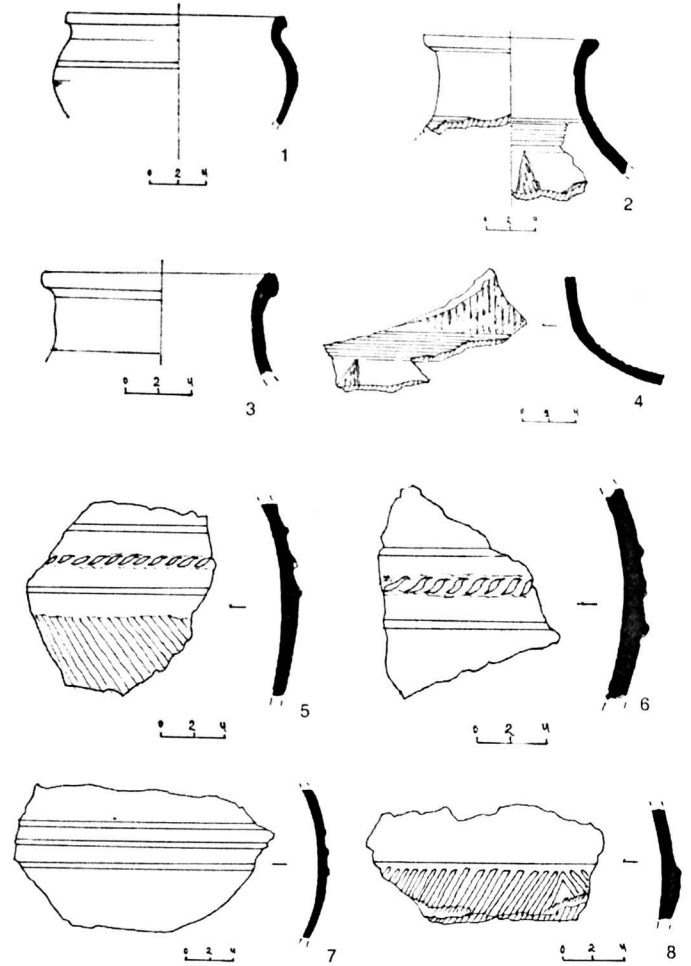
Keywords: *Khojaly-Gedabey culture, late Bronze Age, household pitchers, pottery containers, food storage.*

Şəkil 1. Xunan yaşayış yerində qazıntı sahəsi

Şekil 2. Xunan yaşayış yerinin keramikası

Şekil 3. Xunan yaşayış yerinin keramikası

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12=-25.9;lab. mult=1)

Laboratory number: Beta-200402

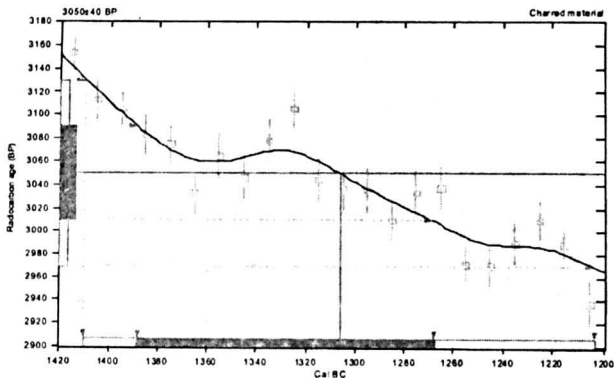
Conventional radiocarbon age: 3050±40 BP

2 Sigma calibrated result: Cal BC 1410 to 1200 (Cal BP 3360 to 3150)
(95% probability)

Intercept date

Intercept of radiocarbon age
with calibration curve: Cal BC 1310 (Cal BP 3260)

1 Sigma calibrated result: Cal BC 1390 to 1270 (Cal BP 3340 to 3220)
(68% probability)

References:

Database used

INTCAL98

Calibration Database

Editorial Comment

Stuiver, M., van der Plicht, H., 1998, *Radiocarbon* 40(3), p311-318

INTCAL98 Radiocarbon Age Calibration

Stuiver, M., et al., 1998, *Radiocarbon* 40(3), p1041-1083

Mathematics

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates

Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, *Radiocarbon* 35(2), p317-322

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4983 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305) 667-3167 • Fax: (305) 661-0964 • E-Mail: beta@radiocarbon.com

Xunan yaşayış yeri üzrə radiokarbon analizlərin cədvəli